

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

УДК 32.019+321.02+321.64+323.22+323.25+323.26+323.28

ВПЛИВ ПРОТЕСТНИХ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ РУХІВ І ОРГАНІЗАЦІЙ НА ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ОПОЗИЦІЇ В СУЧАСНИХ КРАЇНАХ ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ (70-80 РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ)

Кольцов В.М.

Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського

У статті розглянуто особливості виникнення і впливу протестних суспільно-політичних рухів й організацій на формування політичної опозиції і крах режимів «реального соціалізму» в державах-попередниках сучасної Вишеградської групи – Польщі, Угорщині та Чехословаччині – у 70-80-х рр. ХХ ст. Аргументовано, що переважно з середини 80-х рр. ХХ ст. в аналізованих країнах почала розширюватись структурно-організаційна мережа протестності та нонконформізму, яка виявилась варіацією переходу від дисидентства до опозиції – спочатку як форми суспільно-політичного протесту, а згодом як політичного інституту. Виявлено, що протестна і громадянська активність в Польщі, Угорщині й Чехословаччині (а згодом і Чехії та Словаччині) на межі 1989-1993 рр. почала бути й досі залишається важливим елементом політичної культури та каталізатором інституційної політики, яка інкорпорована в процес інституціоналізації відносин влади й опозиції.

Ключові слова: протестність, опозиційність, політична опозиція, суспільно-політичні рухи та організації, Польща, Угорщина, Чехословаччина.

Наслідком процесів «перебудови», впровадження концепції демократизації та модернізації соціалізму, а також системної кризи у соціально-економічній і суспільно-політичній сферах Польщі, Угорщини і Чехословаччини було те, що з кінця 70-х, але більшою мірою з середини 80-х років ХХ ст. у цих країнах почала розширюватись структурно-організаційна мережа протестності та нонконформізму, яка виявилась варіацією переходу від дисидентства до опозиції – спочатку як форми суспільно-політичного протесту, а згодом як політичного інституту. Однак такий перехід від дисидентства до опозиції не був прямолінійним і одновекторним, а здійснювався здебільшого у категоріях протестних суспільно-політичних рухів і організацій, які з часом сутнісно і концептуально трансформувались у політичну опозицію чи створили підстави формування політичної опозиції в регіоні. Відповідно, це суттєво актуалізує проблему впливу протестних суспільно-політичних рухів і організацій на формування політичної опозиції в Польщі, Угорщині і Чехословаччині (згодом у Чехії і Словаччині) як країнах, які стали основою сучасної Вишеградської групи.

Заявлена проблематика значною мірою була ініційована та розкрита у працях таких науковців як Дж. Батт [2], М. Бернард [3], Я. Бугайські та М. Поллак [4], Т. Гартон Аш [8], Дж. Гленн [9], Р. Дженкінс [11], Т. Джудт [12], Ф. Еттріч [7], Д. Карп [6], П. Кенні [13], А. Міхнік [14], М. Оса [15], А. Романюк і В. Литвин [1], Дж. Санфорд [16], Г. Скіллінг [17], М. Смай [5], С. Соннтаг [18], М. Сцабо [19], Е. Ханкісс [10] й чимало інших. Але у сучасній політичній науці і досі не вироблено уніфікованого розуміння логіки й послідовності виникнення суспільно-політичних рухів у Польщі, Угорщині і Чехословаччині та їхнього впливу

на формування політичної опозиції, яка до цього в аналізованому регіоні фактично апробованою не була. Відповідно, метою дослідження є системний і всесторонній аналіз впливу протестних суспільно-політичних рухів і організацій на формування політичної опозиції крах режимів «реального соціалізму» в державах, які стали основою Вишеградської групи.

Приступаючи до розв'язання поставленого завдання, апелюємо до зауваження низки дослідників про те, що країни регіону, принаймні до 80-х років ХХ ст., не характеризувались явною і поширеною практикою протестних суспільно-політичних рухів – тобто процесів громадської мобілізації за підтримку конкретних суспільно-політичних вимог та неінституціоналізованих або частково інституціоналізованих колективних дій, які намагались мобілізувати широку суспільну підтримку з метою досягнення публічно сформованих цілей та вимог груп протестності. Тобто, як зазначає Р. Дженкінс [11], у регіоні до означеного періоду часу не було створено соціальних рухів, які були колективними діями, що передбачали цілеспрямовані дії на зміну індивідуальних та соціальних інститутів і позаінституційних форм політичної участі, котрі б характеризувались такими атрибутами як ідеологія (концептуальна структура, заснована на усвідомленні значення колективних дій), організація (спосіб координування колективних дій) і середовище (участь різних суб'єктів у конструюванні суспільно-політичних дій, з допомоги яких здійснюється орієнтація груп протестності).

І тільки за наслідками подій часткової лібералізації комуністичного режиму в 60-х рр. ХХ ст., а також в ході й на підставі суспільно-політичної та соціально-економічної кризи початку-середини 80-х рр. ХХ ст. (коли, зі слів А. Міхніка [14, с. 27],

доводилось говорити «не про соціалізм з людським обличчям, а про тоталітарний комунізм із вибитими зубами»), через що структури лідерства виявилися нерухомими та підпорядкованими консервативним бюрократичним інтересам (меншою мірою це було властиво Чехословаччині, де комуністичний режим тримався на порівняно більш примусовому державно-партійному апараті та більш вираженій підтримці Радянського Союзу), у середовищі дисидентства та інших соціальних груп (а також комуністичних партій) на зрілі хоча б деякі шанси протесту проти режимів «реального соціалізму» [19]. І хоч ці можливості ніколи не були інституціоналізованими (зокрема через те, що атомізованими й «демобілізованими» були соціальні інтереси), вони відповідно залежали від «доброї волі» радянського і національних політичних режимів, а також від регіональних патернів нових мобілізаційних перспектив, втілених у формі протестної культури з прицілом на демократизацію. Таким чином, поява у Польщі, Чехословаччині та Угорщині політичних можливостей задля масової мобілізації і розвитку протестної культури була зумовлена передусім загальним трендом занепаду комуністичного режиму в регіоні та відповіддю на це національного суспільно-політичного середовища.

Але формування, функціонування і наслідки протестних суспільно-політичних рухів у сучасних країнах Вишеградської групи були доволі різними, а тому вони потребують як послідовного окремішнього розгляду, так і зведеного порівняльного аналізу. Він повинен розпочинатись з зауваження, згідно якого феномен суспільно-політичних рухів доволі суттєво відрізняється від феномену дисидентства (навіть включаючи його) [3]. Причому не лише в досягнутих результатах, а й структурно і системно. Річ у тому, що дисидентство – це реакція на крах «ревізійністського проекту» створення «соціалізму з людським обличчям» і «сувору» консервативність брежневської епохи. Відповідно, дисидентство позиціонувалось передусім формою морального переконання, адресованого до оскарження позиції «партії-держави» і її діяльності. У свою чергу і зважаючи на крах концепції ревізійністського марксизму і «перетікання» дисидентства в сферу захисту прав людини й громадянина, протестні суспільно-політичні рухи були більшою мірою сконструйовані на логіці і стратегіях опозиційного опору. Це виявилось у тому, що вони, опираючись передусім на «сили» суспільства, чи не вперше в умовах режимів «реального соціалізму» почали тиснути на політичну владу та партію-державу із приводу того, як вони функціонували та повинні були функціонувати. Більше того, протестні суспільно-політичні рухи вдалися до риторики про потребу реформування чинних систем режимів «реального соціалізму», зокрема інструментами впливу контртенденцій соціального опору та опозиційності, які найперше відчували й експлуатували існуючі протиріччя. А це означало, що групи політичної протестності звикло приховано позиціонували себе інструментами і механізмами опозиційності, адже вдавались до реформістської орієнтації в сенсі віри у можливість ефективного, поступового і парціального тиску, зокрема з прицілом на довгостро-

кову перспективу соціального та національного визволення і в напрямі довгострокової стратегії поведінки суспільно-політичних рухів. Відповідно, поява інколи наприкінці 70-х, але здебільше в середині – другій половині 80-х рр. XX ст. груп протестності з добре окресленими ідеологічними й програмними постулатами означала трансформацію самого феномену протестності з формату дисидентства в формат політичної опозиції, але інкорпорованої у формі суспільно-політичних рухів та організацій.

Вперше протестні/опозиційні суспільно-політичні рухи почали формуватись у Польщі наприкінці 70-х рр. XX ст., ознаменувавши тим самим появу «першої» опозиції (як форми суспільного/суспільно-політичного протесту) в радянському блоці. Так, у 1976 р. проявився перший крок у самолібералізації громадянського суспільства в Польщі, бо внаслідок невдачі робітничого страйку відбулась чи не перша в умовах комуністичного режиму спроба реалізації опозиційної, а не дисидентської стратегії опору [3]. Найважливішим актором у створенні такого вияву протестності був Комітет захисту робітників (KOR) [9, с. 70-101]. Крім того, з Комітетом конкурували й інші протестні групи з диверсифікованими політичними чи ідеологічними орієнтаціями. З часом наслідком стало те, що в Польщі було згенеровано найбільший у регіоні «суспільний простір» для протестної/опозиційної діяльності, який фактично започаткував процес лімітації залежності інтересів суспільства від держави. У цьому просторі провідним був протестний/опозиційний профспілковий рух «Солідарність». Навіть попри те, що він був суттєво ослаблений на початку 80-х років XX ст., зокрема через тиск комуністичного режиму, вже незабаром виявилось, що партія-державу було просто не в змозі успішно реформувати «застійну» польську економіку, а тому й повністю ізолювати протестність/опозицію, передусім у вияві «Солідарності», від її джерел соціальної підтримки. Більше того, саме організаційний та політичний досвід членів протестної/опозиційної «Солідарності» мали колосальний вплив на подальше розгортання політичного процесу в Польщі [8; 15]. Річ у тім, що феномен суспільно-політичних рухів вже невдовзі змусив партію-державу юридично визнати існування перших та межі «суспільного простору»/громадянського суспільства, з яким впродовж деякого часу співіснував «відмираючий» комуністичний режим. Апогеєм виявився «контракт» поміж владою та суспільно-політичними рухами, який врешті-решт мирно (на підставі переговорів за «крутим столом» у лютому-квітні 1989 р. і частково вільних виборів парламенту у червні 1989 р. [16, с. 55]) призвів до колапсу режиму «реального соціалізму» і демократизації Польщі. Результатом цих процесів було те, що: легалізовано незалежні профспілки; введено посаду спершу парламентом, а згодом всенародно виборного президента; сформовано двопалатний парламент у складі Сейму і Сенату; інкорпоровано практику «контрактового Сейму» (президентом обрано комуніста В. Ярузельського, прем'єр-міністром – представника «Солідарності» Т. Мазовецького, а також існувала домовленість із приводу розподілу максимально

можливої кількості мандатів для «Солідарності» [5, с. 214]) із превалюванням опозиційного режимові суспільно-політичного руху.

У ході окреслених на прикладі Польщі процесів, а також на підставі їхнього досвіду почалося формування протестних/опозиційних рухів і антикомуністичних трансформацій в інших країнах сучасної Вишеградської групи [13, с. 15] і в цілому в Радянському Союзі (часто це є підставою постановки питання про первинність не «ефекту Горбачова», а «ефекту Польщі»), що й призвело до краху комуністичного режиму в регіоні [13, с. 2]. Річ у тім, що кейс Польщі продемонстрував і сигналізував, що можливими є процеси: мирної/узгодженої делегітимізації і зміни політичного режиму; маневрування та легалізації груп політичної протестності; забезпечення свободи преси, слова, совісті і асоціацій; політичної участі та виборчої змагальності. У свою чергу, «винятковість/унікальність» Польщі була зумовлена тим, що: а) вияви протестності й опозиційності у цій країні були сконструйовані на підставі врахування досвіду більш ранніх «хвиль» робітничої та інтелектуальної опозиції комуністичному режиму; б) комунізм у цій країні ніколи не трактувався як «природний» феномен, а радше як явище, яке було імплантоване від «історичного ворога» Польщі – відсталі Росії, – внаслідок чого легітимність комуністичного режиму позиціонувалась загрозою польського національного суверенітету; в) комуністичний політичний режим не окреслював чинних та актуальних соціополітичних поділів, існуючих у Польщі після Другої світової війни, а тому в Польщі не прижилось штучне позиціонування Росії як «друга», а Німеччини – як «ворога» [6, с. 588], внаслідок чого групи протестності визнавали право на політичну суб'єктність усіх інших сусідів Польщі (в тому числі й тих, які не були політично незалежними); г) комуністичний режим у Польщі не зумів позбавити «морального статусу» та автономності католицької церкви, а тому обрання папою Іоанна Павла II лише посилювало антикомуністичні антагонізми у польському суспільстві і консолідувало їхні робітничі й інтелектуальні ресурси та вияви [18, с. 18].

Результати такої сигналізації досвіду Польщі вплинули передусім на Угорщину, де переговори протестних / опозиційних суспільно-політичних рухів і комуністичного режиму почалися невдовзі після «круглого столу» в Польщі. З іншої сторони, протестні групи в Угорщині були значно слабшими, аніж в Польщі, оскільки вони ніколи не відчували себе досить сильними, щоби говорити «від імені суспільства» та вступати в переговори про «компромісну демократизацію» з представниками «старого режиму». Відповідно, угорські «опозиціонери» вдалися до стратегії безкомпромісності, тобто до вимоги проведення вільних виборів як механізму легалізації політичної протестності. У цьому контексті цікаво, що перші протестні/опозиційні суспільно-політичні рухи в Угорщині, як і в Польщі, почали формуватись наприкінці 70-х років ХХ ст. – передусім вихідцями з груп дисидентства. Однак кількісно, структурно-організаційно та ідеологічно-типологізаційно угорська протестність чи опозиційність була значно меншою польської [17, с. 184], а тому

змогла систематизуватись тільки в другій половині 80-х рр. ХХ ст. Крім того, протестність в Угорщині була окреслена тим, що вона концентрувалась переважно довкола великих міст, передусім Будапешта, а також довкола здебільше не робітників, а інтелектуалів ліберальної і соціал-демократичної ідеологічної спрямованості [11]. Але найбільшим пунктом відмінності угорської протестності від польської було те, що вона значно підтримувалась чи принаймні не заперечувалась реформістським крилом комуністичної партії. Все це відіграло вирішальну роль у сприянні відтворенню громадянського суспільства в Угорщині наприкінці 80-х рр. ХХ століття.

Ситуація в країні почала нагадувати польську тоді, коли проявились явища соціально-економічної кризи, внаслідок чого, зокрема 1987 р., відразу було створено кілька доволі впливових мереж незалежних ініціатив, незалежних профспілок, а також екологічних рухів. Серед них найбільш впливовими виявились популістсько-націоналістичний Угорський демократичний форум (MDF, 1987 р.), ліберальний Союз вільних демократів (SzDSz, 1988 р.) та націонал-консервативний Фідес (Fidesz, 1988 р.) [11]. Але загалом протестні/опозиційні суспільно-політичні рухи в Угорщині (вони майже одразу трансформувались у партії) впродовж деякого часу залишались не дуже впливовими. Натомість, їх доволі суттєво стимулювало реформаційне крило угорських комуністів, яке часто каталізувало відновлення громадянського суспільства в країні. На підставі цього вже в кінці 1987 р. комуністичний політичний режим почав неофіційні переговори з офіційними масовими організаціями, сформованими групами протестності/опозиції, а також новими групами реформістів [10, с. 205]. Як наслідок і з огляду на політичний вплив Польщі, в результаті переговорів за «круглим столом» у червні 1989 р. було регламентовано проведення перших повністю вільних парламентських виборів навесні 1990 р. Перемогу на них впевнено здобула коаліція партій на чолі з Угорським демократичним форумом, яка змогла отримати більше голосів виборців, ніж інші постпротестні й посткомуністичні партії – SzDSz, Fidesz, Угорська соціалістична партія (MSZP) (реформовані комуністи) тощо [10].

Нарешті, що стосується Чехословаччини, то в цій країні (зокрема в її чеській та словацькій частинах) протестні/опозиційні суспільно-політичні рухи були вкрай слабкими та розосередженими. Це було зумовлено багаторічними репресіями з боку комуністичного режиму в період після «Празької весни» 1968 р. Тим не менше, одна зі спроб формування протестних суспільно-політичних рухів відбулась наприкінці 70-х рр. ХХ ст. у формі «Хартії 77» і Комітету з захисту несправедливо переслідуваних [17, с. 45], але ці вияви протестності позиціонувались на межі дисидентства і опозиційності. Натомість, до відновлення впливовості громадянського суспільства призвели не масові демонстрації під егідою груп протестності, а засоби мобілізаційного впливу в групах громадськості. Це відбулось у кінці 80-х років ХХ ст., коли атмосфера страху й репресії в Чехословаччині почали знижуватися, зокрема внаслідок зміни керівництва партії й початку «перебудови»

в СРСР. Результатом було те, що із все більшою частотою і кількістю прихильників почали відбуватися громадські демонстрації. Саме внаслідок розгону однієї з таких демонстрацій за участі студентів (у Празі 17 листопада 1989 р.) в Чехословаччині почалась так звана «оксамитова революція» проти комуністичного режиму. В результаті таких процесів у чеській і словацькій частинах федеративної держави було сформовано такі організації (які не мали статусу суспільно-політичних рухів, хоча формально/легально такими були), як відповідно «Громадянський форум» (OF) і «Суспільство проти насильства» (VPN). Сумарно це детермінує, що внаслідок відносно слабкості чехословацької опозиції та обмеженого «суспільного простору» демократичні зміни були можливими тільки у тому випадку, коли протестні групи й організації отримували можливість спрямувати спонтанні, неорганізовані та масові демонстрації громадськості у напрямку отримання далекоюсяжних поступок з боку партії і держави. Таким чином, громадянське суспільство в Чехословаччині було відновлене тільки після того, як «суспільний простір» було «захоплено» спонтанним всенародним заколотом, через що опозиція змогла бути мобілізованою проти партії-держави. Саме внаслідок такої логіки подій комуністичний режим не лише пішов на переговори з групами протестності та громадськості, але й фактично «усунувся» від влади.

Сумарно варто наголосити, що в Польщі, Угорщині і Чехословаччині протестні суспільно-політичні рухи й організації, особливо в період з другої половини 70-х рр. XX ст. і до 1987-1990 рр., виступали «агентами» антикомунізму й антиавторитарності, адже передусім вели боротьбу проти будів-яких спочатку виявив, а пізніше залишків комуністичного режиму. Також, підсумовуючи особливості і тенденції формування й існування суспільно-політичних рухів у Польщі, Угорщині і Чехословаччині, очевидно, що вони усереднено характеризувались певними спільними й відмінними атрибутами. Спільними атрибутами чи патернами протестних суспільно-політичних рухів у регіоні були такі тенденції: прив'язка безпосередньо до нелегальних або напівлегальних груп протестності комуністичному політичному режиму періоду його політичної та соціально-економічної кризи і «перебудови»; постулювання як «боргу» внаслідок впливу репресивно-нетолерантного апарату влади антикомуністичного характеру мобілізаційного спротиву і протидії політичному режиму; апелювання до питань докомуністичного характеру – приміром, національних й етнічних соціополітичних поділів, – які збереглись у політичній культурі громадянських суспільств періоду комунізму; апелювання до стратегій реформування режимів «реального соціалізму», зокрема конструювання недогматичного й альтернативного соціалізму та соціал-демократії з урахуванням традицій

періоду міжвоєнного розвитку; артикулювання як «альтернативних» питань миру та захисту довкілля; позиціонування у формі «ринку протестності» на підставі переважан профспілок і громадських організацій, сконцентрованих здебільше довкола урбанізованих, а не руралізованих територій; організованість у формі мобілізаційного спротиву комуністичним економічним, соціальним та культурним структурам, а також на підставі історичних і чинних соціополітичних поділів та інтегративних норм і цінностей (у формі протестної культури); існування як неінституціоналізованого чи частково інституціоналізованого «ринку протестності», а також регульованість як правовими і політичними нормами й інститутами, так і неформальними правилами і культурними цінностями протестної культури [4, с. 200-217].

Разом з цим, важливе місце в окресленні атрибутів функціонування протестних суспільно-політичних рухів та організацій у сучасних країнах Вишеградської групи, зокрема крізь призму їхньої опозиційності комуністичним режимам, мало врахування того, яким чином ці рухи та організації розвивались далі (коли вже було зрозуміло, що режимам «реального соціалізму» потрібно мінятися) – в основному до і після перших демократичних (установчих) парламентських або президентських виборів. У цьому зрізі очевидно, що перші (установчі) вибори відіграли роль «плацдарму у формі референдуму», на якому протестні й опозиційні комуністичному режиму рухи та організації продемонстрували свою формальну антикомуністичну спрямованість і далекоглядну перспективу здійснення демократичних реформ та перетворень. При цьому, з огляду на західну політичну традицію й цивілізаційний поступ, до яких були «прив'язані» думки апологетів процесів демократизації силами суспільно-політичних рухів і організацій у всіх аналізованих країнах, їхній подальший політичний дискурс просто не міг відбуватись на структурованих чи неструктурованих, однак усталених організаційних засадах. Він мав визначатись та детермінуватись більш конкретними інституційно-процесуальними механізмами. Відповідно, саме ця специфіка виявилась визначальною у трансформації протестних суспільно-політичних рухів і організацій в політичні партії, які, як демонструє досвід, стали первинними агентами здійснення всіх перетворень і, зокрема інституціоналізації політичної опозиції, у сучасних країнах Вишеградської групи не тільки на шляху їхньої демократизації, а й на шляху їхньої інтеграції у Європейський союз тощо. Але проблематика трансформації протестних суспільно-політичних рухів і організацій у партії й інші політичні сили не є предметом нашого дослідження, а тому їй має бути присвячена окрема наукова розвідка.

Список літератури:

1. Порівняльний аналіз політичних інститутів країн Вишеградської групи та інших країн Центрально-Східної Європи: монографія / Анатолій Романюк, Віталій Литвин. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – 548 с.
2. Batt J. The End of Communist Rule in East-Central Europe: A Four-Country Comparison / Judy Batt // Government and Opposition. – 1991. – Vol. 26. – № 3. – P. 368-390.

3. Bernhard M. Civil Society and Democratic Transition in East Central Europe / Michael Bernhard // *Political Science Quarterly*. – 1993. – Vol. 108. – № 2. – P. 307-326.
4. Bugajski J. East European Fault Lines: Dissent, Opposition and Social Activism / Janusz Bugajski, Maxine Pollack. – Boulder, San Francisco and London: Westview Press, 1989. – 333 p.
5. Chmaj M. Sejm «Kontraktowy» w transformacji systemu politycznego Rzeczypospolitej Polskiej / Marek Chmaj. – Lublin: Maria Curie-Skłodowska University Press, 1996. – 214 p.
6. Curp D. The politics of ethnic cleansing: The P.P.R., P.Z.Z., Wielkopolska nationalist revolution, 1944-1946 / David Curp // *Nationalities Papers*. – 2001. – Vol. 29. – № 4. – P. 575-604.
7. Ettrich F. Die «Zerstörung des Zerstorten» (Hegel). Der Zusammenbruch des Sozialismus sowjetischen Typs als sozialwissenschaftliches Problem / Frank Ettrich // Brussig M. Konflikt und Konsens: Transformationsprozesse in Ostdeutschland / M. Brussig, F. Ettrich, R. Kollmorgen. – Leske, Budrich: Opladen, 2003. – P. 215-254.
8. Garton Ash T. The Polish Revolution: Solidarity / Timothy Garton Ash. – Yale University Press, 1999. – 439 p.
9. Glenn J. Framing Democracy: Civil Society and Civic Movements in Eastern Europe / John K. Glenn. – Palo Alto: Stanford University Press, 2003. – 272 p.
10. Hankiss E. In Search of a Paradigm / Elemer Hankiss // *Daedalus*. – 1990. – Vol. 119. – № 1. – P. 183-214.
11. Jenkins R. Movements into Parties: The Historical Transformation of the Hungarian Opposition / Robert M. Jenkins // *Central and Eastern Europe Working Paper Series*. – № 25.
12. Judt T. The Dilemmas of Dissidence: the Politics of Opposition in East-Central Europe / Tony Judt // *East European Politics and Societies*. – 1988. – Vol. 2. – № 2. – P. 225-231.
13. Kenney P. A Carnival of Revolution: Central Europe 1989 / Padraic Kenney. – Princeton University Press, 2002. – 314 p.
14. Michnik A. Towards a New Democratic Compromise: Interview with Adam Michnik / Adam Michnik // *East European Reporter*. – 1988. – Vol. 3. – № 2. – P. 24-29.
15. Osa M. Solidarity and Contention: Networks of Polish Opposition / Maryjane Osa. – University of Minnesota Press, 2003. – 240 p.
16. Sanford G. Democratic government in Poland: constitutional politics since 1989 / Sanford George. – Palgrave Macmillan, 2002. – 256 p.
17. Skilling G. Samizdat and an Independent Society in Central and Eastern Europe / Gordon Skilling. – Columbus: Ohio State University Press, 1989. – 293 p.
18. Sonntag S. Poland / Stefani Sonntag // Pollack D. Dissent and Opposition in Communist Eastern Europe: Origins of Civil Society and Democratic Transition // Detlef Pollack, Jan Wielgohs. – Ashgate, 2004. – P. 3-27.
19. Szabo M. Some Lessons of Collective Protests in Central European Post-Communist Countries: Poland, Hungary, Slovakia, and East Germany Between 1989-1993 / Mate Szabo // *Frankfurter Institut für Transformationsstudien*. – № 08/00. – 24 p.

Кольцов В.М.

Южноукраинский национальный педагогический университет
имени К.Д. Ушинского

ВЛИЯНИЕ ПРОТЕСТНЫХ ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИХ ДВИЖЕНИЙ И ОРГАНИЗАЦИЙ НА ФОРМИРОВАНИЕ ПОЛИТИЧЕСКОЙ ОППОЗИЦИИ И КРАХ РЕЖИМОВ «РЕАЛЬНОГО СОЦИАЛИЗМА» В СОВРЕМЕННЫХ СТРАНАХ ВЫШЕГРАДСКОЙ ГРУППЫ (70-80 ГОДЫ XX СТОЛЕТИЯ)

Аннотация

В статье рассмотрены особенности возникновения и влияния протестных общественно-политических движений и организаций на формирование политической оппозиции и крах режимов «реального социализма» в государствах-предшественниках современной Вышеградской группы – Польше, Венгрии и Чехословакии – в 70-80-х гг. XX в. Было аргументировано, что преимущественно с середины 80-х гг. XX в. в рассматриваемых странах начала расширяться структурно-организационная сеть протестности и нонконформизма, которая оказалась опцией перехода от диссидентства в оппозиции – сначала как формы общественно-политического протеста, а затем как политического института. Выявлено, что протестная и гражданская активность в Польше, Венгрии и Чехословакии (а впоследствии в Чехии и Словакии) на границе 1989-1993 гг. начала быть до сих пор остается важным элементом политической культуры и катализатором институциональной политики, которая инкорпорирована в процесс институционализации отношений власти и оппозиции.

Ключевые слова: протестность, оппозиционность, политическая оппозиция, общественно-политические движения и организации, Польша, Венгрия, Чехословакия.

Kolzov V.M.

South Ukrainian National Pedagogical University
named after K.D. Ushynsky

**THE INFLUENCE OF PROTEST SOCIAL AND POLITICAL MOVEMENTS
AND ORGANIZATIONS ON THE FORMATION OF POLITICAL OPPOSITION
AND THE COLLAPSE OF THE REGIMES OF «REAL SOCIALISM»
IN MODERN VISEGRAD COUNTRIES (70-80'S OF XX CENTURY)**

Summary

The article discusses the features of occurrence and impact of protest social and political movements and organizations on the formation of political opposition and the collapse of the regimes of «real socialism» in the predecessors' states of modern Visegrad Group – Poland, Hungary and Czechoslovakia – in the 70-80's of XX century. It was argued that from the mid 80's of XX century the analyzed countries started to increase a structural and organizational network of protest and non-conformism, which became a variation of the transition from dissident to opposition – first as a form of social and political protest and later as a form of political institution. The researcher revealed that protest and public activity in Poland, Hungary and Czechoslovakia (and later in the Czech Republic and Slovakia) on the verge of 1989-1993 was and remains an important element of political culture and a catalyst of institutional policy, which is incorporated in the process of institutionalization of relations between power and opposition.

Keywords: protest, opposition, political opposition, social and political movements and organizations, Poland, Hungary, Czechoslovakia.